

*Лівцицька І. А.,
докторант кафедри англійської філології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

АВТОРСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА СУБ'ЄКТИВНІСТЬ: НАРАТИВІЗАЦІЯ АНГЛОМОВНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

Анотація. У статті здійснено спробу відповідати на запитання «Як автор наукового тексту реалізує свою позицію?» шляхом установлення взаємодії понять: «авторська ідентичність», «суб'єктивність», «науковий дискурс» та «нарратив». Розглянуто функції особових займенників «I/We» в англійських наукових статтях у галузі прикладної лінгвістики та лінгводидактики зі структурою IMRAD.

Ключові слова: авторська ідентичність, голос автора, науковий дискурс, науковий нарратив.

Постановка проблеми. Протягом останніх двох десятиліть в Україні та за кордоном термін «нарратив» вживається в усіх спектрах та галузях знань, спрямованих на висвітлення «хронології подій», «історичного викладу фактів», «інтерпретації ланцюга подій» тощо. Дану тенденцію універсалізації нарратива в соціогуманітарних науках вважають «нарративним поворотом» [20, с. 645]. Висока частотність вживання терміна зумовлена характерними амбівалентними рисами поняття «нарратив» як мистецтва «оповідати», сьогодні модифікується не лише усною формою, друкованим словом, кінокартиною, гіпертекстом, але й комп'ютерним середовищем, з його інтерактивністю, мультимодальністю блогів, електронних листів та емотивністю відеосюжетів. Розмаїття форм та сфер функціонування «нарратива» укотре підтверджує тезу Р. Барта: «Без нарратива не існує людини» [7], але змушує визнати залежність *homo sapiens* від нарративного способу мислення як такого та водночас зумовлює необхідність дослідження цього синкретичного феномена в зовні об'єктивному науковому писемному мовленні.

Мета дослідження. Щоби окреслити мету дослідження та відповідати на запитання «Як автор наукового тексту реалізує свою позицію?», мусимо зосередитися на висвітленні трьох понять: *авторська ідентичність*, *суб'єктивність* та *науковий дискурс*. Теорія нарратива як “face-to-face story telling” слугуватиме «канвою» для аналізу (не)системних та (не)ієрархічних вербальних та невербальних дискурсивних фрагментів англійського наукового дискурсу.

Отже, **об'єктом дослідження** є сучасний писемний англійський науковий дискурс, а його **предметом** – авторська присутність в нарративних дискурсивних фрагментах у наукових статтях у галузі прикладної лінгвістики та лінводидактики.

Матеріалом дослідження слугували наукові статті з англійських електронних періодичних журналів із прикладної лінгвістики та лінводидактики (educational linguistics) з політикою відкритого доступу Open Access Policy, надруковані в період 2010–2017 рр., по п'ять статей із кожного журналу, усього – 25 статей. Статті відповідали маркованій структурі IMRAD (за Дж. Свейзлом) та рубриковані саме як дослідницький тип наукової статті. Отже, статті оглядового характеру, рецензії або ті, які мали довільну структуру, не були включені в корпус для аналізу, зважаючи на їхню жан-

рову варіативність та вже доведену підвищену схильність до посиленого нарративного викладу.

Аналіз досліджень наукового дискурсу. Висновки з останніх лінгвістичних досліджень наукового дискурсу, зокрема, наукові школи О. Ільченко [1], І. Колегаєвої [2] та дослідження Т. Яхотонтової [5], свідчать про посилення уваги до семіозису наукового тексту та можливу його нарративізацію [4]. Паралельно наукові концепції наукового метододискурсу К. Хайланда [14; 15; 16; 17; 18; 19], П. Матцуді [22], Р. Кларк і Р. Іваніч [10], Р. Маркканена та Г. Шредера [23], спрямовані на виявлення «авторської ідентичності» у науковому дискурсі, дали поштовх низці досліджень метадискурсу наукових жанрів (анотації, наукової статті, монографії, магістерської дисертації тощо) у різних галузях знань: від точних (так званих “hard sciences”) до гуманітарних (так званих “soft”). Критичний огляд праць із дослідження наукового дискурсу стосується взаємодії таких понять, як «дискурс», «текст», «професійний дискурс» та «науковий текст». Кількість досліджень дискурсу, як, до речі, і розмаїття визначень самого поняття «дискурс» (назвемо лише деякі, зокрема, формальний підхід В. Дресслера та Р. Богранда, формалізм Н. Хомського, функціональні інтерпретації поняття Е. Бенвеніста, Т. ван Дейка, М. Голлідея й ін.), свідчать про активний науковий пошук методології та шляхів аналізу. Лінійка понять «текстотворення – текст – текстова комунікація» має «спільний знаменник» – дискурс, який комплексно відображає й онтологічний, й епістемічний аспекти зазначених понять [3, с. 458], які функціонують у трьох площинах: текстуальній, соціальній та психологічній [9, с. 1].

Інтенціональність (purposefulness) тексту [25, с. 174], у свою чергу, полягає в спрямованості на *читача* (реципієнта інформації), який декодує закладені *автором* знаки (icons) [25] та формує образи (images), породжені плином свідомості та когнітивними процесами (deduction, induction, analysis, synthesis and evaluation). Прокоментуємо це простіше: автор (author) створює текст з певною метою (purpose) для певного читача (reader) за допомогою мовних засобів (text) у певному соціальному, культурно-історичному контексті (context). Чи може автор вплинути на процес сприйняття/декодування свого тексту читачем?

Це запитання особливо актуальне щодо наукового тексту, який традиційно вважався позбавленим суб'єктивізму. Однак «нарративний поворот» у соціогуманітарних науках у сукупності з риторичними конвенціями професійного академічного середовища спричинив низку досліджень «авторської присутності» (author's voice) в академічному науковому тексті [див. 10; 22] із цілком прагматичною метою – дізнатися, як стати авторитетним учасником академічного середовища завдяки власним науковим публікаціям. Відома теза про те, що науковий текст характеризується логічністю, когерентністю та послідовністю викладу із зазначенням причинно-на-

слідкових зв'язків, об'єктивністю й інформативністю, стала поєднуватися з вимогами «нової риторики» та прагматикою, із проявами «авторського голосу» (voice) або/та «авторського «я»» (ethos) у науковому тексті. Погоджуємося з тим, що поняття «ethos» (за Аристотелем, «характер мовця») та «voice» є спорідненими термінами, поєднання яких утворює концепт авторської ідентичності [22, с. 141].

«**Авторська ідентичність**» та «**голос автора**» досить часто стають об'єктами аналізу в різних галузях знань, зокрема в академічному дискурсі. У цій роботі дотримуємося розуміння авторської ідентичності як «комплексного поняття, що містить емпіричну реальність, яку можна виміряти та описати (як от демографічна належність та текст), та феноменологічну реальність, яка існує в перцепції людини (тобто соціальний вимір)» [22, с. 141] (переклад авт. – *I. Л.*). Такий підхід дозволяє чітко розмежовувати прояви авторської ідентичності в біографічному аспекті (1) та в дискурсивному полі (2), де функціонують концепти «ethos» та «voice». Надійну теоретичну основу для дослідження авторської ідентичності запропонувала Роз Іваніч (1998 р.), виокремивши чотири аспекти авторської ідентичності: «автобіографічне я», «дискурсивне я», «авторське я», «саморепрезентація» (мовою оригіналу «possibilities for self-hood») [10, с. 23].

Перший аспект – «автобіографічне я» – маємо розуміти як соціально зумовлені біографічні дані автора в сукупності з набутим досвідом «habitus» [8].

Другий аспект ідентичності – «дискурсивне я» – реалізується лише в письмовому дискурсі завдяки читачам і часто окреслюється поняттям «voice» – «голос автора» [10; 22] або, за Гоффманом – як «характер» (character).

«Авторське я», або «функція автора» [11, с. 125] також входить до складу «дискурсивного я», але як статусний компонент (охоплює авторитет автора в науковому середовищі, його обізнаність у науковій темі, статус публікації, індекс цитування автора та журналу тощо). Як застерігає Іваніч, поняття «дискурсивне я» та «авторське я» не мають підпорядкування але водночас обумовлюють реалізацію один одного за допомогою «дискурсу з великої літери Д» [12, с. 142], де автор має можливість репрезентувати свою ідентичність у ситуативно обумовленому, спільному із читачем контексті [22, с. 145].

Підсумовуючи вищезазначене стосовно феномена ідентичності в лінгвістичних дослідженнях [10; 11; 22], можна погодитися з тим, що шлях до аналізу «авторської ідентичності» вимагає відтворення взаємодії трьох агентів (автор – текст – читач) у формуванні «авторського голосу», яке перебуває поза межами тексту, але яке формується читачем завдяки тексту.

Тому логічно виправданним здається той факт, що дослідження «авторської ідентичності» почалося саме з текстуальних проявів авторської «присутності» (visibility) у тексті або, точніше, з текстових елементів (відтворення авторського «я»). Зокрема, із проявами «авторської ідентичності» почали пов'язувати ставлення автора до тексту (appraisal), вияви оцінки (evaluation) чи суджень (judgment), позиціонування (stance), сили висловлювання (intensity) тощо (детальніше в [22, с. 145–146]). Попри різні теоретичні визначення «авторської ідентичності» та широкий репертуар дискурсивних та недискурсивних засобів творення «авторського голосу», маємо зазначити низку вихідних спільних положень, за якими будемо аналізувати «авторську присутність» у науковому тексті:

(1) ідентичність є іманентною складовою частиною дискурсу тексту (адже кожен текст різною мірою презентує свого автора);

(2) ідентичність має розмаїту та динамічну сутність (про це свідчить наявність різних аспектів ідентичності та її проявів у дискурсі тексту);

(3) ідентичність – соціально обумовлений феномен (бо реалізується спільними смислотвірними ресурсами) [13];

(4) аналіз «авторської ідентичності» передбачає дослідження взаємодії тріади «автор – текст – читач» (як питання вибору автором смислотвірних дискурсивних та недискурсивних рис, які впливають на читача у віртуальному діалозі [6; 24]).

«**Авторська ідентичність**» в англомовній науковій публікації. Лінгвістична наукова практика емпіричних досліджень «авторської присутності» у тексті зазвичай стосується текстових категорій та їхніх функцій у комунікативних стратегіях: 1) стратегія невизначеності (тобто невпевненості, некатегоричності); 2) стратегія суб'єктивізації (вживання займенників першої особи «я» та «ми»); 3) стратегія деперсоналізації (зменшення присутності автора в тексті) [21, с. 138–139]. Детальну таксономію засобів вираження цих трьох стратегій подано в Таблиці 1.

Незважаючи на той факт, що перелік засобів вираження стратегії невизначеності суттєво перевищує номінативну кількість засобів на формування стратегії суб'єктивізації, фокус цього дослідження становили саме особові займенники першої особи «I/We», присвійні займенники «our/my».

Опис результатів дослідження. Перший етап аналізу засвідчив розподіл статей за різними напрямками досліджень у галузі прикладної лінгвістики, що обумовлено тематикою наукових статей та наукового видання, тому корпус для аналізу сформований за трьома категоріями: наукові статті з лінгвістики, лінгводидактики й академічної комунікації.* (*Критеріями відбору статей були класифікатори галузей наук та розподіл за спеціальностями, прийнятий у Thomas Reuters та Web of Science). Спільна IMRAD-структура наукових статей стала спільною рисою корпусу статей для здійснення підрахунків лексико-граматичних та синтаксичних конструкцій за кожною секцією окремо. Результати цього розподілу можемо бачити в Таблиці 2.

Дані попереднього розподілу засвідчили, що вступна частина наукової статті є найбільш сприятливою для *суб'єктивізації* авторської позиції, де автор зазвичай окреслює актуальність, обґрунтовує необхідність висвітлення предмета дослідження, посилаючись на попередників. Спостерігаємо наявність таких кроків у представленні інформації: (1) кількісна й якісна характеристика даних дослідження; (2) аргументація критеріїв відбору даних; (3) опис даних аналізу. За реалізації цих кроків інформація презентується максимально сконденсовано, супроводжується коментарями, які певною мірою виокремлюють місце дослідження серед інших у цій сфері.

Цікаві дані отримано після підрахунку загальної кількості особових займенників у корпусі наукових статей. Розподіл їх становить 103 позиції (0,64%) у публікаціях із лінгводидактики, відповідно 78 позицій (0,51%) у публікаціях із лінгвістики та 96 позицій (0,59%) у публікаціях з академічної комунікації. Дані свідчать про достатньо частотне вживання займенника першої особи «I» на позначення «авторської присутності»

Таблиця 1

Таксономія мовленнєвих стратегій наукового дискурсу та засобів їх вираження (адаптовано за Martin-Martin, 2008 р.)

№	Назва стратегії	Категорія вираження	Засоби вираження	Examples
1.	Стратегія невизначеності	1.1. Епістемічна модальність (epistemic modality)	Modal verbs: Semi-auxiliaries: epistemic lexical verbs verbs of cognition modal adverbs modal nouns modal adjectives	e. g. Might, can, could To seem, appear To suggest, speculate, assume To believe, think Perhaps, probably Possibility, suggestion, assumption Possible, probable, likely
		1.2. Засоби наближеної точності (approximators)	Adverbs and adjectives Indicating unwillingness to make precise and complete commitment to the proposition stated	e.g. Generally, approximately, most, relatively, frequently, various
2.	Стратегія суб'єктивації	2.1. Особові займенники в називному відмінку та присвійні займенники	First person pronouns (I, WE) followed by verbs of cognition or performative verbs	e.g. I think, believe <...> We suggest, suppose <...> In our humble opinion <...>
		2.2. Прислівникові та прикметникові вирази на позначення якості	Quality-emphasizing adjectival and adverbial expressions	e.g. extremely interesting, particularly important
3.	Стратегія деперсоналізації	3.1. Безособові та пасивізовані конструкції	Agentless passive constructions Impersonal constructions	e.g. an attempt was made to see <...> it seems/appears that <...>
		3.2. Безособові конструкції активного стану	Impersonal active constructions	e.g. these data indicate <...>, the findings suggest <...>

Таблиця 2

Частотність та розподіл стратегії суб'єктивації за структурними секціями наукових статей

Структурна секція статті	Стратегія	Кількість засобів	%
Вступ	суб'єктивації	27	1,9
Методи дослідження	суб'єктивації	2	0,1
Результати	суб'єктивації	6	0,3
Обговорення, висновки	суб'єктивації	9	0,5
Загалом		44	2,8

Таблиця 3

Дискурсивні функції особових займенників у наукових статтях із лінгвістики, лінгводидактики й академічної комунікації

Функція займенника	Лінгвістика	Лінгводидактика	Академічна комунікація
Автор – інтерпретатор дослідження	15%	13%	11%
Експлікація власної думки	10%	16%	9%
Автор – дослідник	19%	18%	17%
Експлікація власного досвіду автора	9%	10%	8%

у науковому тексті, хоча можемо говорити про варіативність дискурсивних функцій особових займенників у науковому тексті (див. Таблицю 3).

Домінування дискурсивної функції особового займенника "I" (19% випадків вживання) має свідчити про те, що «голос автора» як дослідника тяжіє до об'єктивності викладу. Але попередні дослідження засобів хеджування в науковому тексті К. Хайлендом [13; 14; 15; 16; 17] засвідчили, що вживання особових займенників першої особи однини та множини є стратегією, орієнтованою на читача з метою створення менш категоричного тону висловлювання. Пропозиції з першоособовою нарацією покликані створити враження, що автор наукової статті відкритий до конструктивної критики та сприймає читача як активного учасника наукової дискусії [13]. Тези автора, які містять присвійні займенники першої особи множини "our", несуть менш категоричне значення та не сприймаються як доведений факт, що є важливим для епістемології нового знання та взаємодії «автор – текст – читач».

Висновки та перспективи подальших досліджень. «Наратологічний переворот» у гуманітарних науках середини

XX ст. не оминув сферу наукового англомовного тексту. Наслідками цього впливу стало посилення суб'єктивації наукового тексту та зміщення акценту аналізу на науковий дискурс як такий. Пошук шляхів і механізмів аналізу наукового дискурсу змістився від формального підходу до дискурс-аналізу до стратегій взаємовпливу та взаємодії тріади «автор – текст – читач». Одними із центральних понять наукового дискурсу залишаються поняття «авторської ідентичності» та «голосу автора», особливості реалізації яких варто шукати у сфері інтертекстуальності та множинності проявів авторського «я». У даній роботі здійснена спроба простежити залежність вживання автором особових займенників першої особи зі ступенем суб'єктивації значення наукового тексту. Результати дослідження свідчать про варіативність дискурсивних функцій особових займенників, а також про використання їх як засобів стратегії впливу на читача з метою ратифікації авторських тез. Отже, прояви «авторської ідентичності» неможливо дослідити лише на формальному рівні тексту, але формальний аналіз лексико-граматичних засобів та синтаксичних форм уможливило краще розуміння процесу створення «авторського голосу».

Література:

1. Ільченко О. Етикетизація англо-американського наукового дискурсу : дис. ... докт. філол. наук: 10.02.04. Київ : Національний університет ім. Тараса Шевченка, 2003.
2. Колегаєва І. Когніція, семиозис, комунікація: о чем думалось в минувшіє 25 лет. *Записки по романо-германской филологии*. 2016. Вып. 1. С. 58–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zrgf_2016_1_10.
3. Радзівська Т. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст – соціум – культура – мовна особистість. Київ : ДП «Інформативно-аналітичне агентство», 2010.
4. Шелковнікова З. Дискурсивно-риторичні та лінгвокультурні параметри англо-американського наукового нарративу : автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ : Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2018.
5. Яхонтова Т. Лінгвогенологія сучасної науки (на матеріалі англо-мовних текстів) : автореф. дис. ... докт. філол. наук. Київ : Нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2014.
6. Bakhtin M. (1981). The dialogic imagination: Four essays by M. Bakhtin / C. Emerson, ed. ; M. Holquist, ed. and trans. Austin : University of Texas Press.
7. Barthes R. (1975). An Introduction to the Structural Analysis of Narrative, *New Literary History*. Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 6 (2). P. 237–272.
8. Bourdieu P. (1977). Outline of a theory of practice. Cambridge, UK : Cambridge University Press.
9. Cook G. (1989). Discourse. Oxford University Press.
10. Clark R. & Ivancic R. (1997). The politics of writing. London, UK : Routledge.
11. Foucault M. (1977). What is an author? *Language, counter-memory practice* / D. Bouchard & S. Simon, trans. Ithaca, NY : Cornell University Press.
12. Gee J. (1990). Social linguistics and literacies: ideology in discourses. London, UK : Falmer Press.
13. Halliday M. A. K. (1978) Language as social semiotic: The social interpretation of language and meaning. Baltimore, MD : University Park Press.
14. Hyland K. (1996). Writing without Conviction: Hedging in Science Research Articles. *Applied Linguistics*. № 17. P. 433–454. DOI: 10.1093/applin/17.4.433.
15. Hyland K. (1998). Hedging in Scientific Research Articles. Amsterdam : John Benjamins. DOI: 10.1075/pbns.54.
16. Disciplinary Discourses: Writer Stance in Research Articles / H. Candlin, K. Hyland (Eds.), *Writing : Texts, Processes and Practices*. London : Longman 1999. P. 99–121.
17. Hyland K. Bringing in the Reader: Addressee Features in Academic Writing. *Written Communication*. 2001. № 18. P. 549–574. DOI: 10.1177/0741088301018004005.
18. Hyland K. Authority and Invisibility: Authorial Identity in Academic Writing. *Journal of Pragmatics*. 2002. № 34. P. 1091–1112. DOI: 10.1016/S0378-2166(02)00035-8.
19. Hyland K. (2017) Metadiscourse: What is it and where is it going? *Journal of Pragmatics*. № 113. P. 16–29. DOI: 10.1016/j.pragma.2017.03.007.
20. Kreiswirth M. (1992). Trusting the Tale: the Narrativist Turn in the Human Sciences. *New Literary History*. 1992. Vol. 23. № 3. P. 629–657.
21. Martin-Martin P. The Mitigation of Scientific Claims in Research Papers: A Comparative Study. *International Journal of English Studies*. 2008. Vol. 8 (2). P. 133–152.
22. Matsuda P. Identity in written discourse. *Annual Review of Applied Linguistics*. 2015. № 35. P. 140–159. DOI: 10.1017/S0267190514000178.
23. Markkanen R., Schroder H. (1997). Hedging: a challenge for pragmatics and discourse analysis. *Hedging and discourse: approaches to the analysis of a pragmatic phenomenon in academic texts* / R. Markkanen, H. Schroder (Eds.) Berlin : Walter de Gruyter, 1997. P. 3–20.
24. Prior P. Voices in the text, mind, and society: Sociohistoric accounts of discourse acquisition and use. *Journal of Second Language Writing*. 2001. № 10. P. 55–81.
25. Short T. Pierce's theory of signs. New York : Cambridge, 2007.

Ливицкая И. А. Идентичность автора и субъективности: нарративизация англоязычного научного дискурса

Аннотация. Статья является попыткой ответить на вопрос «Как автор научного текста реализует свою позицию?» путем исследования взаимодействия понятий «авторская идентичность», «субъективность», «научный дискурс» и «нарратив». Рассмотрены функции личных местоимений «I/We» в англоязычных научных статьях по прикладной лингвистике и лингводидактике с IMRAD-структурой.

Ключевые слова: авторская идентичность, голос автора, научный дискурс, научный нарратив.

Livytska I. Author's identity and subjectivity: narrativity of English academic discourse

Summary. This paper attempts to answer the question “How does the author of academic research article represent his/her position?”. Core notions to deal with in this context are “authorial identity”, “subjectivity”, “academic discourse” and “narrative”. A total of 25 research articles written over the period of seven years (2010–2017) with IMRAD-structure pattern were randomly selected to trace functions of first person pronouns I/We as hedging devices.

Key words: academic identity, academic voice, academic discourse, academic narration.